Verslag DIGITAAL programma verkennersbijeenkomst

5 november 2020, 19.00 – 21.45 uur

IFL project Kleine kernen blijven gezond, vliegwiel van gemeenschapskracht

Beste deelnemers en genodigden,

Met veel plezier bieden we jullie het verslag aan van de verkennersbijeenkomst op 5 november jl. Dit verslag vormt input voor het maken van conclusies en meer concrete aanbevelingen vanuit dit IFL project rond de twee hoofdvragen:

1. Hoe kan gemeenschapskracht in kleine kernen worden versterkt en ondersteund?
2. Welk (andere) rol kan de provincie Utrecht daarbij spelen?

Hoe ziet de komende **projecttijdlijn** eruit?

Op 8 december gaan we tijdens het digitale oogstfeest de opbrengsten van de pilots, de verkennersbijeenkomst van 5 november en andere projectoutput delen en verrijken.

Daarna vinden er twee werkbijeenkomsten plaats. Bij interesse graag een mailtje aan Jitske!

- Maken van een energietijdlijn: januari 2021. Deze uitnodiging is reeds verstuurd.
- Expertmeeting maatschappelijk aandeelhouderschap in januari 2021. Deze expertmeeting wordt nog gepland.

De voorlopige opbrengsten van het Vliegwielproject worden verwerkt in een 'praatplaat' en eerste advies dat op 8 december tijdens het oogstfeest wordt aangeboden aan onder meer gedeputeerde Rob van Muilekom. Eind januari / begin februari 2021 ronden we het eindadvies van het project af.

Verslag werksessie 5 november 2020

"De provincie kan haar overkoepelende en verbindende rol echt spelen als zij ook met de voeten in de klei staat."

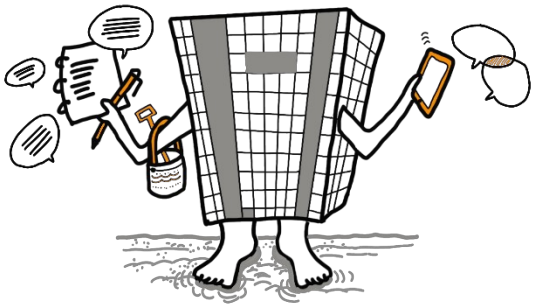

Pitches van de vier pilotprojecten
We hebben vier heel verschillende, even indrukwekkende verhalen gehoord van de vier initiatiefnemers. Van de vier pilotprojecten zijn filmpjes gemaakt. Daarin zal een deel van de inhoud van de pitch terug te zien zijn. Ook zijn van de vier pitches al eerder de verslagen van de pilotprojecten (plus aanvullende documentatie) met jullie gedeeld.

- Anne Hollander: Voedselschuur Eiland van Schalkwijk (zie ook verslag)
- Lucas Koch: Intergenerationeel wonenproject plan Mastenbroek (zie ook verslag)
- Dick Nederend: Zonne-collectief Duurzaam Lopikerwaard (zie ook verslag)
- Marc Roosenboom: Gelukkig en vitaal Werkhoven, Bunnik en Odijk (zie ook verslag)

Opbrengsten vijf subgroepen en plenair gesprek
Per subgroep is een verslag gemaakt van de opbrengsten. Plenair is er door meer deelnemers gesproken en gechat over de hoofdonderwerpen van de avond. De opbrengsten hebben we geordend naar vier thema's die de subgroepen hebben meegekregen.

1. Aanbevelingen om vliegwiel van gemeenschapskracht verder op gang te brengen in de provincie
2. Samenwerking initiatieven en gemeenten
3. Aanbevelingen voor de provincie Utrecht: anders werken met lokaal initiatief
4. Werkende elementen van het IFL Vliegwielproject

1. Aanbevelingen om vliegwiel van gemeenschapskracht verder op gang te brengen in de provincie

"We willen als initiatieven niet zozeer de strijd aangaan en bestaande systemen en instituties omver werpen (kost tijd en energie) maar via een 'softe revolutie' ons een positie verwerven. Om het vliegwiel op gang te laten komen, moeten de bakens worden verzet. Daar kan de provincie bij helpen "

- **Gemeenschapskracht ontstaat en groeit als een groepje mensen:**
    - signalen herkent en oppikt;
    - gewoon gaat doen en verantwoordelijkheid neemt voor wat ze teweeg brengt;
    - rollen neemt die elkaar aanvullen en erbij zoeken wat nodig is.

- **Niet alles gaat vanzelf**
    - Energie moet richting krijgen; keuzes maken.
    - Van pioniersfase naar volgende fase.

- **Initiatieven, neem jezelf serieus en neem de plek in die je verdient!**

- **Gelijkwaardige positie en erkenning**
  Initiatieven vanuit de samenleving die ambitieus zijn verlangen en verdienen een 'eigen' volwaardige positie in het speelveld, naast overheid en markt. Zij zijn geen marktpartij en ook geen groep vrijwillige particulieren.

- **Versterken rol initiatieven door onderlinge samenwerking op overstijgend niveau**
  Daardoor ben je als initiatief eerder een meer volwaardige gesprekspartner voor gemeenten en provincie; kun je meer leereffecten realiseren tussen initiatieven en uiteindelijk ook minder kosten voor de maatschappij. Verschillende schalen van samenwerking tussen initiatieven zijn mogelijk en nodig. Je ziet dat bijvoorbeeld bij:
    - Gelukkig en vitaal Werkhoven, Odijk, Bunnik: er zijn minstens 75 initiatieven in beeld. Je staat sterk als je samen optrekt, met bedrijven, gemeente (lokale samenwerking).
    - Vereniging Dwarsverband: vereniging van twintig buurthuizen in zelfbeheer uit de stad Utrecht.
    - Duurzaam Lopikerwaard en samenwerking vier lokale energie-initiatieven (samenwerking tussen energie-initiatieven uit vier gemeenten).
    - Energie van Utrecht, koepelorganisatie van lokale energiecoöperaties (provinciaal).
    - Omzien netwerk van sociale initiatieven (provinciaal).

- **Initiatieven in schijnwerper zetten**
  Maak initiatieven en 'bewezen aanpakken' zichtbaar door translokale diffusie en lokale inbedding. Bijvoorbeeld door:
    - Initiatieven via narratieven in beeld te brengen, aangevuld met feiten/cijfers en een analyse van effecten en impact.
    - Een 'markt' waarin initiatieven zich presenteren en van elkaar kunnen leren (dag van het burgerinitiatief). Markt en andere vormen van zichtbaarheid zijn ook bedoeld om bestuur, Statenleden en ambtenaren te laten kennismaken met en 'oefenen' in 'van onderop' en 'vraaggericht' kijken naar wat er al is en verder nodig is.

"Als je de goede omstandigheden kweekt dan kunnen er (meer) initiatieven opbloeien. Gemeenschapskracht staat in het hart daarvan."

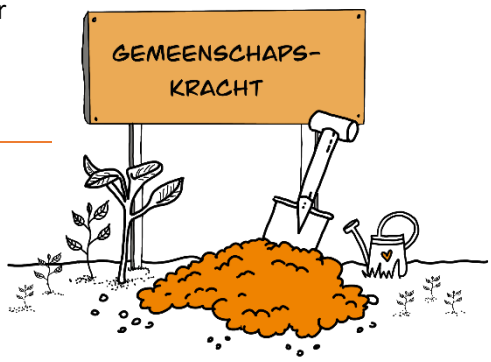

- **Er is een centrale rol weggelegd voor communicatie**
  Tastbaar en beleefbaar maken van initiatieven en wat gemeenschapskracht is. En heldere en eenduidige (niet beleids)taal: wat verstaan we onder wat?

- **Samen ontwikkelen en samen uitvoeren van beleid, plannen en instrumenten**
    - Initiatieven hebben behoefte aan samenwerken met overheid en andere stakeholders in alle fasen van de beleids- en uitvoeringscyclus. Andersom vereisen omgevingsvisie en ook RES dat alle partijen leren om dit gesprek te voeren; iedere oefening is van belang.
    - Bij het ontwikkelen van nieuwe instrumenten, en zeker als deze gericht zijn op inwoners en bewonersinitiatief, deze samen ontwikkelen (co-creatie) met betrokken inwoners en initiatieven. Dit geldt voor bijvoorbeeld voor de ontwikkeling van de volgende beleidsplannen of instrumenten: een garantiefonds voor collectieve woonvormen, de voedselagenda, de sociale agenda, Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven, enz.
    - Organiseren van sessies met ambtenaren, inwoners, bewonerscollectieven, Statenleden en bestuur voor beleidsontwikkeling: wat nemen we waar? Wat zijn ervaringen? Wat zijn suggesties voor toekomst etc. Kortom, samen leren en ontwikkelen.

- **Ondersteuning helpt! Kennisinfrastructuur van, door en voor initiatieven nodig**
  Initiatieven willen onderling kennis en ervaringen kunnen uitwisselen, ze willen elkaar helpen en ze hebben professionele begeleiding, ondersteuning (maatwerk) of specifieke expertise nodig in de verschillende fases van initiatieven. Van net even dat zetje bij het opstarten van een initiatief, of juist het creëren van oplossingen voor hardnekkige knelpunten, tot het begeleiden van initiatieven bij hun eigen interne organisatie of het ontwikkelen en doorvoeren van innovatieve oplossingen.

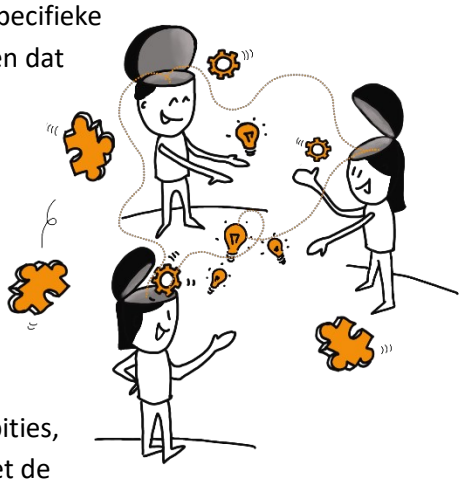

  We herkennen diverse schaalniveaus in behoeftes aan leren, ontwikkelen en samenwerken. Bijvoorbeeld individuele initiatieven, initiatieven onderling en samenwerking tussen initiatieven en overheid/markt. Maar ook initiatieven met vergelijkbare doelen/ambities, initiatieven met vergelijkbare ontwikkelvragen enz. Dit duiden we met de term 'meerschaligheid'**.**

- **Ondersteuning van initiatieven luistert nauw**
  Het begeleiden van een initiatief vraagt om volgen (niet overnemen, maar bemoedigen van stappen en koesteren van vooruitgang), het aanreiken van inspiratie, voorbeelden en kennis steeds vanuit het besef van het verder ontwikkelen van de eigen kracht en talenten van initiatiefnemers. En het op verzoek hands-on helpen van een initiatief.

- **Tolkfunctie nodig**
  Initiatieven, ambtenaren en professionals hebben mensen met een 'tolk- of brugfunctie' nodig om verschillende perspectieven (initiatiefnemers, bewoners, gemeenten, provincie, marktpartijen, boeren enz.) te vertalen naar elkaar.

- **Regie en beleid ten aanzien van gemeenschapskracht**
  Initiatiefnemers en verkenners signaleren dat er een stuwende kracht nodig is die bottom-up en top-down bij elkaar brengt (mobiliseren op energie, gelijkwaardigheid en vertrouwen). Idee (beleid) is dat bewonersinitiatieven worden gestimuleerd en geprezen. Er blijkt in de praktijk echter nog weinig uitgewerkt naar uitvoeringsbeleid ten aanzien van initiatieven op het gebied

van voedsel, wonen, leefbaarheid, zorg, mobiliteit, enz. Als overheden zelf initiatieven aanmoedigen, uitlokken, lospeuteren en handelen afstemmen op de initiatieven dan wordt gemeenschapskracht makkelijker. Voor energie-initiatieven is hiervoor vanuit de overheid al meer op gang aan het komen. Pilot Duurzaam Lopikerwaard mist hierin nog wel een stuk regie bij gemeente en vooral provincie als het gaat om heldere doelen voor energieopwekking, energiebesparing (hoeveel moet wanneer zijn gerealiseerd) enz.

Vergeet niet dat er intern, in de organisatie, tegenkrachten zijn en weerstand is. Angst voor de gemeenschapskracht en bewonerscollectieven. En de provincie zelf is niet geheel belangeloos: denk aan wonen, infra, energie. De provincie heeft zelf en/of is ook verbonden met gevestigde partijen. Voorbeeld: de sociale agenda wordt gemaakt met de input van de bewonerskracht (circa tweehonderd initiatieven). Maar of het echt gaat lukken om die input op te halen en te verwerken in de sociale agenda? Niet iedereen staat te juichten om dit zo te doen.

- **Duurzame samenwerkings- en financieringsarrangementen nodig**
  Eenmalige subsidies, stimuleringsprogramma's, pilot- en experimenteerprogramma's en startgeld voor initiatieven zijn van belang en werken goed, maar het is niet genoeg. Bewonersinitiatieven hebben behoefte aan meerjarige samenwerking en gelijke toegang tot benodigde informatie, grond, kapitaal en partners/organisaties (netwerk). Om dit te realiseren kun je denken aan de volgende interventies:

  - **Provinciale fondsen** (revolverend of niet) voor sociale en andere bewonersinitiatieven, net zoals het ontwikkelfonds voor energie-initiatieven en het op handen zijnde garantiefonds voor collectieve woonvormen.
  - **Right to Challenge meer benutten**, of liever nog *Right to Involve* of *Right to Duty*. Van *Right to Challenge* naar 'Samen mogelijk maken'. De provincie kan helpen om dit in de gemeentelijke, provinciale en landelijke regelgeving te borgen. En gemeenten en initiatieven te *challengen* om hier gebruik van te maken. Maar ook goede voorbeelden te delen zoals DAVA/Dorpsraad Achterveld Right to Challenge voor behoefte onderzoek naar collectieve woonvorm en Groen Ontwikkelplan Lunetten en Right to Challenge voor regie en gedeeltelijke uitvoering van dit plan.
  - **Maatschappelijk of sociaal aandeelhouderschap onderzoeken.** Verbinden van inwoners, overheden, andere maatschappelijke organisaties en marktpartijen aan een lokaal, regionaal of provinciaal initiatief. Deze partijen maken samen afspraken over de gewenste sociale /maatschappelijke impact en worden voor meer jaren 'aandeelhouder'.
  - **Lokale en regionale gemeenschapsfondsen stimuleren**. Naar voorbeeld van Gemeenschapsfonds Houten en Bunnik.
  - **Denk niet alleen aan geld**, maar ook aan opleiding, training, certificering, data, informatie enzovoorts.
  - **Aanleren en verder ontwikkelen van vaardigheden** door ambtenaren als het gaat om samenwerken met lokale bewonersinitiatieven.

Opmerking provinciaal ambtenaar: ”Het is voor de provinciale organisatie, die kort-cyclisch wordt gestuurd, lastig om langdurig betrokken te zijn bij lokale ontwikkelingen. Continuïteit wordt vaker gevormd door actieve bewoners/initiatiefnemers.”

- **Een loket, een aanspreekpunt**
  Het moet voor lokale initiatiefnemers makkelijker zijn om in contact te komen met de juiste mensen/afdelingen bij de provincie (en andere stakeholders). Meestal moet je langs een heleboel verschillende deuren waarachter de hazen weer anders lopen en verschillende programma’s die niet aansluiten. Misschien in de vorm van ambtenaren die als community managers functioneren? Aangedragen suggesties:
  - Een loket niet per se koppelen aan één beleidsterrein: vrije actor, community building. ‘In de lijn brengen’ wordt als lastig ervaren. Je hebt een vrije actor nodig, die kan ook de juiste contacten op gang brengen en/of binnen de organisatie de juiste mensen bijeen brengen.
  - In de praktijk kunnen bewonersinitiatieven samen met een ‘community manager/vrije actor’ uit de provinciale organisatie leren wanneer contact met een ambtenaar nodig is en wanneer hogerop gezocht moet worden naar andere verbindingen.

- **Eenvoudige en kortere subsidieprocedures**
  LEADER subsidies worden door een deel van de initiatieven als te tijdrovend en te complex ervaren. Daar is meer hulp bij nodig. De doorlooptijd van de meer reguliere provinciale subsidies is doorgaans (te) lang wat leidt tot het afhaken van actieve bewoners en teloorgang van gemeenschapskracht.

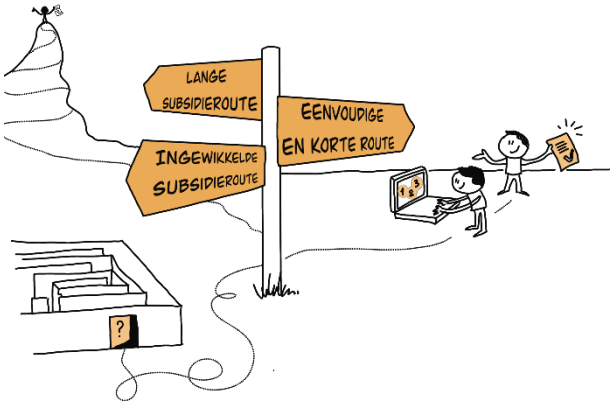

- **Investeren in aansluiting bij initiatief- en innovatiekracht vanuit de samenleving**
  Nog te vaak komen (meer integraal werkende) initiatieven in de situatie terecht dat zij zich in veel bochten moeten wringen om aan te sluiten bij systeemeisen: subsidies, programma’s, beleid. De logica van (gezamenlijke) initiatieven vanuit de leefwereld verhoudt zich niet goed tot interne logica bij provinciale organisatie. Streven: vertrekpunt van alle processen is het lokale niveau.

- **Warm netwerk en doorgaande dialoog**
  Initiatiefnemers, ambtenaren, Statenleden, bestuurders en anderen kunnen een warm netwerk (werkgroep, voorhoede, ‘tussenheid’, platform) vormen waar initiatieven en anderen met vragen terecht kunnen voor advies, inspiratie, begeleiding en verbinding met juiste actoren. Dit warme netwerk is daarnaast agendasettend, verbindend en stimuleert doorgaande dialoog.

- **Stimuleren oprechte betrokkenheid GS, PS en ambtenaren bij lokaal initiatief**
  Bespreekbaar maken wat dit vraagt van alle betrokkenen aan andere houding/gedrag om een nieuwe balans te realiseren tussen groot denken/sturen en groter accent op lokale betrokkenheid/samenwerken.

- **Hoe compenseer je het werk van vrijwilligers en wanneer heb je betaalde krachten nodig?**
  Er zijn meer manieren dan alleen geld om het voor vrijwilligers aantrekkelijk te houden, zoals training, studiereizen en certificaten. Voor energieambassadeurs bestaat er een soort carrièrepad: met ieder volgend certificaat kun je ingewikkelder opdrachten doen. Bijvoorbeeld training dialoog en besluitvorming met het dorp of wijk. Een leervraag van initiatiefnemers.

  Naarmate het initiatief groeit wordt de behoefte aan professionaliteit groter. Vind maar eens een goede penningmeester als de boekhouding wat voor gaat stellen. Professionele begeleiding kan veel goeds doen, maar krijg je meestal niet gratis.
  Als het echt groot wordt (in de energietransitie gaan miljarden om), dan heb je betaalde inzet en soms professionele organisaties nodig. Het eigenaarschap borgen bij bewonersinitiatieven is dan essentieel. De energiecoöperaties hebben daarover inmiddels veel geleerd.

2. Samenwerking initiatieven en gemeenten

"Als provinciaal ambtenaar heb je een bijzonder unieke positie: als jij mensen uitnodigt dan komen ze."

- **Werk aan verbeteren van deze samenwerking.**
  Verschil in omgang van gemeenten met initiatieven is groot. Nogal wat initiatieven worden door gemeenten niet geaccepteerd als gelijkwaardige speler. Soms door gebrek aan menskracht, soms door gebrek aan visie ten aanzien van de positie en impact van initiatieven. Faciliteer het leren hierover: casuïstiek uitwisselen, intervisie, *community of practice*.
  - Ambtenaren hebben de neiging om initiatieven over te nemen, omdat het als 'hun verantwoordelijkheid' gezien wordt.
  - Initiatiefnemers worden met wantrouwen benaderd: waar bemoeien ze zich mee? Wie denken ze wel dat ze zijn?
  - Als je succesvol wordt en groeit, wordt het aaibare burgerinitiatief opeens gezien als commerciële partij (geldvreters), en dan verdwijnt de support en vaak de subsidie van de gemeente. Initiatieven duurzaam ondersteunen vinden gemeenten lastig. De aandacht verslapt en gaat weer naar nieuwe initiatieven.
  - Ondersteunen is iets anders dan opdrachtgeverschap als gemeente.
  - Er zit een 'foutje' in het Uitdaagrecht (Right to Challenge): het zet bewonerskracht en instituties tegenover elkaar, in plaats van samen. Het is een bedreiging. 'Je doet het beter' versus 'Je doet het samen'.
  - Ambtenaren snappen de waarde van vertrouwelijkheid niet altijd.
  - Initiatiefnemers en ambtenaren begrijpen elkaars taal niet, daarvoor is er aldoor een 'tolk' nodig, iemand die het perspectief van de een vertaalt naar dat van de ander.
  - Als ambtenaar en raadslid leren om ruimte te maken voor anderen die beter iets kunnen dan zijzelf.
  - Uitnodigend bestuur vormgeven.
  - Ook initiatieven zichtbaar maken, steunen met kennis, voeden, meedenken.

- Gemeenten kunnen samenhang brengen in initiatieven over sectoren heen.
- Bewoners uitnodigen mee te denken met hun opgaven: al haakt maar 1% van de inwoners aan vanuit dialoog over perspectieven, verhalen vertellen, zetjes geven, successen delen. Het perspectief is : 'do, think, act'.
- Ruimte geven om te falen: niet alles is een succes.
- NIET overnemen van initiatieven.
- Initiatieven minder eng gaan vinden.

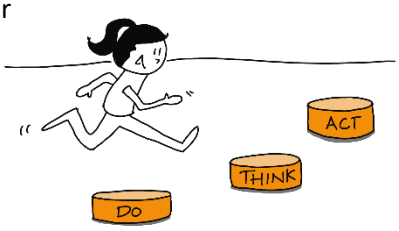

- **Initiatiefnemers en bestuurders van initiatieven zijn niet afhankelijk van de gemeente**
  Ze leggen zelf verbindingen tussen provincie, waterschappen en andere partijen.

- **Maak gemeentelijk beleid dat de samenleving uitdaagt…**
  …en bewonersinitiatieven de ruimte en de positie geeft om zich verder te ontwikkelen. Breng verheldering in doelstelling als gemeenten als het gaat om positie van bewonersinitiatieven en plek in de lokale samenleving. En wees duidelijk in waarom je welke doelen wilt behalen als gemeente (WHY/bedoeling) en wat je wilt behalen (doelstelling, behoefte, kenmerk, nut, voordeel enzovoorts) als het gaat om energieopwekking, bereikbaarheid, lokale voedselproductie waar initiatieven vaak aan bijdragen enzovoorts.

- **Suggestie: Eenduidige informatie en toolkit voor gemeenten**
  Met aanpakken, stappenplannen, voorbeelden, enzovoorts. Zodat gemeenten die te weinig menskracht en/of kennis hebben om op verschillende domeinen (RES, zorgtransitie, levensloopbestendig wonen, collectieve woonvormen, lokale voedselproductie enzovoorts.) mee te komen.

  In reactie door een voormalig gemeentelijk ambtenaar: "Bezien vanuit mijn ervaringen als ambtenaar weet ik niet of dit helpt. Het gebrek aan menskracht verhelp je niet met een toolkit. Bovendien, vanuit de Omgevingswet en RES worden gemeenten al overspoeld met toolkits. En dan heb je ook nog de energietransitie, gasloze wijken, lokale sport- en preventieakkoorden etc. Beter zou zijn een pool van ondersteuners die gemeenten kunnen inzetten voor het ondersteunen van initiatieven. Een pool van vrije actoren."

- **Verkennen houding ambtenaren**
  Ambtenaren wonen vaak niet in het eigen dorp, zijn te laat betrokken in het proces, hebben gebrek aan inzicht in en echte toetsing van wat initiatieven doen: gebrek aan hulp, miscommunicatie, tegenstrijdigheid tussen gemeentelijke beleidsuitgangspunten.

3. Aanbevelingen voor de provincie Utrecht: anders werken met lokaal initiatief

Initiatiefnemer: "Dit project lijkt op een kentering. Maar over de hoofden heen dingen bedenken gebeurt ook nog te veel". Statenlid: "Jullie moeten ons uitdagen!"

- **Erkenning initiatief. Van niche naar mainstream**
  De regie nemen en leiderschap tonen als provinciale organisatie en als mens (Statenlid, bestuurder en ambtenaar) bij het aanmoedigen, waarderen en positioneren van de gemeenschapskracht naast instituties en systeempartners. Op dit moment ontbreekt het aan integrale doelstellingen (WHY) van provincie als het gaat om gemeenschapskracht. Gaan staan voor (de kracht van) onze inwoners en gemeenschappen vanuit de vertegenwoordigende rol. Juist omdat de provincie een onafhankelijke, (gedeeltelijk) belangeloze partner is (bijvoorbeeld in sociaal domein, maar ook in andere domeinen). Achter de beweging gaan staan, deze legitimeren en steunen. Zowel richting de gemeenschapskracht als ook intern. Vertalen in beleid, gedrag en instrumenten. Laat gemeenschapskracht 'top of mind' zijn. Voorbeelden hiervan:
    - De conclusie van Proeftuinen Toekomstbestendige Zorg bespreekbaar maken en bestuurders van 'angst/risico' afhelpen. Politiek en beleid zouden meer kunnen investeren om de *sense of urgency* en het draagvlak te vergroten, alsook om de nodige kennis en expertise voor de systeemverandering te ontwikkelen en daarmee de snelheid van de beweging te verhogen.

  Bestuurders ervaren nog onvoldoende urgentie, of verwachten zelf onvoldoende voordelen om fundamentele wijzigingen door te voeren voor de ontwikkeling van een zorgsysteem naar een gezondheidssysteem. Bovendien geven diverse bestuurders aan dat er momenteel (te) grote risico's zijn om naar een gezondheidssysteem te ontwikkelen, zoals de onzekerheid of de benodigde extra middelen om een organisatie te kunnen aanpassen beschikbaar zijn. Doordat de *sense of urgency* niet opweegt tegen de risico's, worden grotere wijzigingen op weg naar het gezondheidssysteem vertraagd of tegengehouden. De burgers hebben wel baat bij deze beweging, maar zijn zelf (nog) niet bij machte om de vereiste grote maatschappelijke structurele verandering naar een gezondheidssysteem te versnellen. Politiek en beleid zouden meer kunnen investeren om de *sense of urgency* en het draagvlak te vergroten, alsook om de nodige kennis en expertise voor de systeemverandering te ontwikkelen en daarmee de snelheid van de beweging te verhogen.

    - Als provincie ruimte blijven bieden aan bottom-up initiatieven. Ondanks risico's die gevestigde partijen zien van deze initiatieven.
    - Projecten/diensten van lokale initiatieven serieus nemen. Analyse van resultaten en problemen. Wil tonen als provincie Utrecht om rol op zich te nemen om zaken verder te brengen. Link leggen tussen lokale projecten en beleidsprogramma's/opgaven.
    - Gebruik de Omgevingswet als haakje.

- **Provinciale rol naar initiatieven**
    - Een smerende rol: verbinden, verbindingen leggen met andere mensen die daarbuiten aan de slag zijn.
    - Meekijken naar: wie heb je nodig? In vertrouwelijkheid het gesprek aangaan en niet overnemen.
    - Uitnodigend besturen: uitnodigen om bij te dragen, uitnodigen om mee te doen, mee te denken, en vervolgens ruimte maken.
    - Werken vanuit vertrouwen. Een vertrouwelijk gesprek opzetten, en niet eerder aan de loop gaan met informatie dan als de initiatiefnemers daarmee akkoord gaan. Vertrouwen

uitstralen richting initiatieven. Dan worden uitgestoken handen aangenomen zonder het gevoel te krijgen dat er verborgen agenda's zijn. Vertrouwen kost tijd. Vraagt om herhaaldelijk met elkaar gesprek voeren, om tafel zitten.
    - Organiseer escalatie voor als dingen vastlopen.
    - Werken aan institutionele arrangementen: beleid en nieuwe regels die de knelpunten in de verandering naar meer gemeenschapskracht vormen echt aanpakken. Ruimte scheppen.

- **Provinciale rol naar netwerken van initiatieven**
  Faciliteren van deze regionale netwerken door:
    - Zichtbaar maken van de initiatieven, de kracht van de beweging: goede voorbeelden, bewezen aanpakken en goede praktijken: netwerk ontsluiten.
    - Boven partijen staan.
    - Gelijk speelveld tussen bewonersinitiatieven en gevestigde partijen in markt en overheid (op 'geld' en andere middelen) realiseren. Bundeling van bewonerskracht, bestuurskracht en bedrijfskracht.
    - Kennisinfrastructuur voor de verschillende schaalniveaus:
        - Faciliteer vrije actoren, zoals rol van Wijnand, Rosa en Henk die hebben geholpen om benodigde partijen bijeen te brengen ten behoeve van de pilots. Dit was een heel goed werkend element in het vliegwielproject!
        - Faciliteer netwerkvorming tussen de maatschappelijke initiatieven ('lijntjes tussen de bolletjes', zoals bij de lokale energie-initiatieven en de sociale initiatieven), maak ze zichtbaar, ondersteun kennisdeling en faciliteer wat nodig is.
        - Beschikbaarheid naar behoefte en op maat van ervaring en expertise ('van initiatief naar initiatief').
        - Onderling contact en ontmoetingen.
        - Kennisintensieve ondersteuning door ervaringsdeskundigen/begeleiders/experts bij ontwikkeling initiatieven, specifieke oplossingen voor knelpunten en innovaties.
        - Hulp bieden bij inrichting van kennisinfrastructuur.
        - Concreet: structurele ondersteuning netwerk Omzien naar Elkaar, kenniscentrum bewonersinitiatieven wonen, koepelcoöperatie Energie van Utrecht, etcetera.

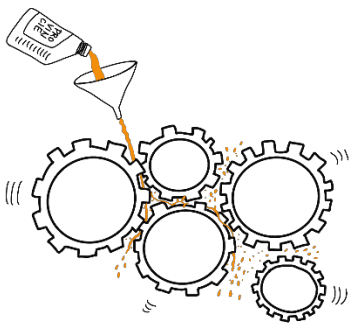

    - Beleidsvelden combineren, kennis overstijgen.
    - Duwtje geven, provincie is smeerolie.
    - Niet hiërarchisch de samenwerking aan gaan.
    - Provincie moet kijken en ondersteunen, maar ook verbindingen leggen met andere die daarbuiten aan de slag zijn.
    - Vanuit vertrouwen opereren
    - Uitnodigend besturen: uitnodigen om bij te dragen, uitnodigen om mee te doen, mee te denken, en vervolgens ruimte maken.

- Beschikbaar maken van start- en duurzaam kapitaal (revolverend ontwikkelfonds)
    - Stimuleringsregeling voor lokale bewonersprojecten gericht op energie, voedsel, mobiliteit, wonen, sociale cohesie, gezondheid, leefbaarheid.
    - Ontwikkelingsregeling en fonds voor meer duurzame projecten/initiatieven.
    - Maatschappelijk aandeelhouderschap.
    - Helpen verleggen geldstromen.

- **Provinciale rol naar gemeenten: In stelling brengen van gemeenten**
  Door gemeenten aan te moedigen om samen te werken met bewonersinitiatieven. Als meer onafhankelijke en (gedeeltelijk) belangeloze partner de rol pakken om bij gemeenten de gemeenschapskracht positie te geven, te agenderen en hierover met hen in gesprek te gaan. Provincie heeft ten opzichte van gemeenten een overstijgende rol: kan in breder perspectief schouwen. En bespreekbaar maken hoe het kan dat beleidsplannen niet worden uitgevoerd. Sommige knelpunten kunnen niet op schaal van de gemeente worden opgelost. Provincie kan dan sowieso iets teweegbrengen, de gemeente een handje helpen bijvoorbeeld. (Meer bekendheid hierover is ook van belang.)

  Door:
    - Provincie kan richting gemeenten een inspirerende rol spelen en diensten aan te bieden om de transitie te bespoedigen.
    - Inzetten bestuurlijke zeggingskracht door ronde langs gemeenten maken met steeds ook een aantal initiatieven die aan tafel zitten. Positioneren en doorontwikkelen van innovatiekracht en gemeenschapskracht. Inspireren tot samenwerking met initiatiefnemers.
    - Zichtbaar maken van gemeenschapskracht in de hele provincie: dat inspireert en levert kennis.
    - Bieden van informatie, leeromgeving en tools: de weg wijzen hoe met initiatieven om te gaan: niet perse met geld, maar meedenken, verbindingen leggen. Gezamenlijke zoektocht.

    - Ontwerpen van beleid/instrumenten op basis van knelpunten in de praktijk door diverse perspectieven samen daaraan te laten werken (*put the system in the room*).
    - Flexibel organiseren.
    - Het netwerk ontsluiten, kennis bijeenbrengen over wat er gaande is en hoe dat het beste werkt. Zichtbaar maken welke initiatieven er zijn, en hoe ermee om te gaan, want gemeenten worden wakker als provincie zich roert en aanwijst wat er gaande is.
    - Voorbeeld geven aan gemeenten, leiderschap tonen.
    - Uitnodigend bestuur. Provincie in gesprek gaan met gemeenten.
    - Uitdragen uitdaagrecht is belangrijk, maar ook gesprek hierover hoe uitdaagrecht 'opgerekt' kan worden naar 'samen mogelijk maken' (*duty to bid* en *duty to involve*).
    - Provincie Utrecht is bezig met een inhaalslag in het samenwerken met de samenleving, de provincie mag een meer inspirerende houding aannemen.

- **Intern organisatiewerk van provincie op orde brengen**
    - Een aanspreekpunt.
    - Intern in provinciale organisatie het netwerk van pioniers verbinden (transitiegroep, smal en diep draagvlak, Jan Rotmans) en die verbinden met maatschappelijke opgaven. Deze transitiegroep/transitieteam direct hangen onder het bestuur.
    - Ondersteuning bij LEADER aanvragen enzovoorts.
    - Organiseer escalatie (als er zaken vastlopen).
    - Gebruik Omgevingswet als belangrijk haakje en beleidsdomeinen en agenda's om mee te verbinden.

- **Aandacht voor de relatie met de volksvertegenwoordigende rol Provinciale Staten**
  Vanuit perspectief van Vliegwiel van gemeenschapskracht en bewonersinitiatieven. Hoe kunnen Provinciale Statenleden hiermee omgaan en ruimte maken voor initiatief?

- **Organiseren van een steungroep/werkgroep (community managers, vrije actoren)**
  Verbindingsgroep voor initiatieven van Statenleden, ambtenaren en initiatiefnemers. Voor voedsel, wonen, energie, leefbaarheid en mobiliteit sluit dat goed aan bij beleid. Sociale initiatieven verbinden met de sociale agenda.

- **Agenderen van problemen**
  Waar bewonersinitiatieven tegenaanlopen bij andere regionale of landelijke partijen die hier iets aan kunnen doen, bijvoorbeeld landelijke overheid, netbeheerders, zorgverzekeraars en dergelijke.

- **Zorg voor langjarig beleid, regelgeving**
  Ook signalering naar Rijksoverheid, bijvoorbeeld onduidelijkheid salderingsregeling is funest.

- **Initiëren langere termijn samenwerkingsverbanden**
  Rond maatschappelijke thema's die aan gezamenlijke ambitie werken. Beleid samen maken en samen uitvoeren. Met als onderdeel maatschappelijk aandeelhouderschap.
    - Werken aan nieuwe institutionele arrangementen: beleid en nieuwe regels die de knelpunten in de verandering vormen echt aanpakken.
    - Ontwikkelen voelhorens als provincie, ook intern meer samenwerking, signalen doorspelen.
    - Rol van de provincie is grote lijnen en lange termijn, dit vereist des te meer dat er wordt gewerkt met 'juiste' beelden van wat er speelt in de samenleving.

- **Notabene**
    - Aansluiten bij wat er al is aan netwerken van initiatieven en andere georganiseerde verbanden die initiatieven bundelen of ondersteunen. Niet overnemen, top-down of met adviseurs programma's bedenken voor initiatieven.
    - Aansluiten bij kennis, ervaringen en bewezen aanpakken van initiatieven.
    - Zorgdragen voor voldoende continuïteit: veel wisselingen in ambtenaren (gemeente en provincie).

- Initiatieven ervaren relatief veel weerstand bij organisaties/systeemwereld. *Not invented here*-syndroom? Soms neerbuigend tegenover burgerinitiatieven. Participatiesamenleving staat hoog in de missies en visies, maar als puntje bij paaltje komt… Is er angst voor verlies aan positie, werk, handelingsverlegenheid? Heb hier aandacht voor want dit is een stevige onderstroom. Provincie kan weerstand wegnemen door veel voorbeelden en successen te laten zien. Laat zien hoeveel energie in de samenleving zit, maak er gebruik van. Ook de rol van de overheid hierin. Zet ook overheden die een mooie manier van werken hebben in het zonnetje. Laat zien hoeveel het oplevert.

4. Werkende elementen van het Vliegwielproject

- De erkenning van de provincie van de vier pilotprojecten. Deel uitmaken van het vliegwielproject, zichtbaar worden en beter voor de bühne komen, helpt initiatieven en gemeenschapskracht enorm. Het helpt initiatieven ook om deel uit te maken van 'het systeem' met behoud van eigenheid. Initiatiefnemers zeggen daarover:
  - "Als pilot benoemd worden, uitgenodigd worden, de erkenning: we worden gezien, we doen iets bijzonders!"
  - "Deze magisch zin opende vervolgens deuren: 'We zijn uitgenodigd door de provincie in het programma…'"

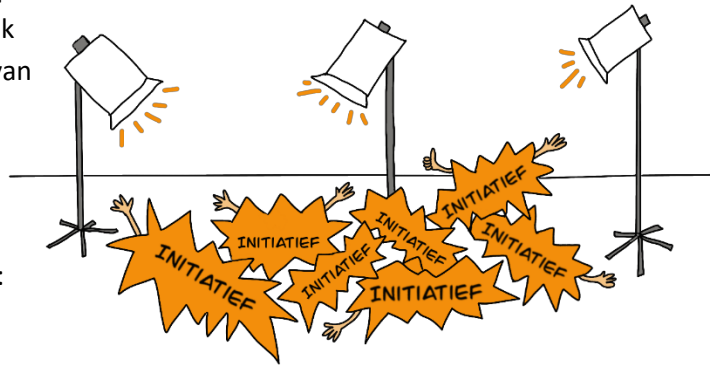

- Zichtbaar worden van de pilotprojecten en daarmee de beweging: zoveel bewoners die zich voor hun eigen omgeving inzetten. Dat is de redding van de samenleving.
  - Initiatieven doen de goede dingen.
  - Mensen komen tot bloei.
  - De gemeenschap gaat zinderen.
  - Klein begonnen, geleidelijk opgebouwd, steeds meer mensen die meedoen, belangstelling in de pers.
- Rol van pilotbegeleiders (vrije actoren) is belangrijk: zij helpen om benodigde partijen bij elkaar te brengen, leggen verbanden tussen de schaalniveaus, volgen wat het initiatief nodig heeft, adviseren, bieden hands-on hulp waar nodig, coachen het initiatief op de eigen kracht en het benutten van de talenten van de lokale samenleving.

"De rol van de pilotbegeleiders was een heel goed werkend element in het vliegwielproject!"

- Gesprek tussen initiatiefnemers, Statenleden, ambtenaren en experts: draagt bij aan kennis over elkaar, kennis over wat er nodig is vanuit de praktijk, onderling vertrouwen en gezamenlijk werken aan gemeenschapskracht
- Groot transformatiepotentieel van de pilotprojecten waaronder:
    - Concrete resultaten van pilotprojecten.
    - Herhaalbaarheid van de resultaten.
    - Initiatieven dragen bij aan systeemverandering/vernieuwing of het doorbreken van bestaande regels/werkwijzen.
    - Meervoudige waardecreatie: werken aan bijvoorbeeld voedsel, duurzaamheid, sociale cohesie en gezondheid tegelijkertijd.
- Enthousiasme en inzet van enkele Statenleden voor de pilotprojecten en bijeenkomsten over vliegwielproject.
- In dit IFL-project laat de provincie zich van haar beste kant zien. Het lijkt op een kentering. Maar het is nog lang niet het nieuwe normaal.